

Välkommen till Lilla kulturpromenaden!

På ca. 20 minuter upptäcker du delar av Södra kyrkogården på egen hand.

Svenska kyrkan

Inledning:

Välkommen till Svenska kyrkans kulturpromenader på Kalmar Södra kyrkogård. Du kommer att få veta mer om både gravsatta personer, Kalmar stads historia och om kyrkogårdens uppbyggnad, symboler och gravvårdsstilar.

Ha gärna i åtanke att kyrkogården är en plats för begrundan och stillhet.

Innehåll "Korta kulturpromenaden":

1 Orientering

2 **Nils Kreuger** (1858-1930): Den kände landskapskonstnären

3 **Carl Jacob August Magnét** (1804-1867): Lantmätaren och kyrkogårdsarkitekten som valde sin gravplats

4 **Richard Almskoug** (1887-1909): Vapenvägraren som vägrade ta på sig "mördarkappan"

5.A Kyrkogårdens uppbyggnad och interiör

5.B Symboler, växtlighet och gravvårdsstilar

6 Källor och bildhänvisningar

1 Orientering för korta kulturpromenaden:

När du står vid huvudingången

och tittar ut över Södra kyrkogården ser du en

begravningsplats från 1863.

150 år gammal år 2013 och kantad av 220 skyddande lindar som formar ett högt, grönskande valv. Södra kyrkogården började byggas samtidigt som Kalmar teater. Samma år påbörjade man

dessutom en första, väldigt nödvändig restaurering av det då förfallna Kalmar slott, alldeles intill Södra kyrkogården.

Rakt fram ligger det åttasidiga kapellet där begravningsceremonier hålls. **Direkt till vänster** finns det minsta gravkvarteret där två av kulturpromenadens gravsatta ligger begravda, (2)Nils Kreuger och (3) Carl Jacob August Magnét.

2 Nils Kreuger (1858 - 1930)

Den första av de gravsatta personerna på det korta promenadstråket, är **Nils Kreuger**. Han levde **från mitten av 1800-talet fram till tiden för den stora depressionen i början av 1930-talet**. Han var en **konstnär från Kalmar**, född i den **kända Kreugerfamiljen** och äldre släkting till **tändsticksfabrikören Ivar Kreuger**. Den delen av slakten vilar för övrigt längre upp på Södra kyrkogården.

Kreugers gravplats har nummer 1010 och finns i det lilla gravkvarteret till direkt vänster om ingången (kvarter A).

Det sägs om Nils att han var en mycket sympatisk person, och prins Eugen beskrev honom så här: "Någon mer sympatisk människa kunde man inte träffa. ... I sin blidhet var han emellertid mycket bestämd och säker, särskilt då det gällde konstfrågor."

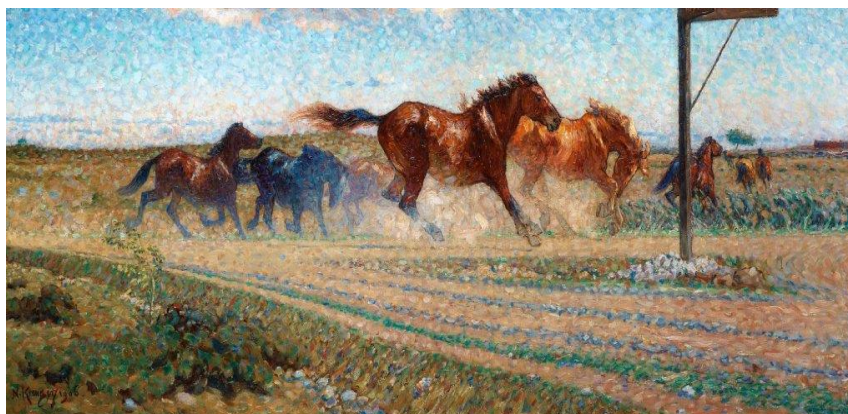
Nils begav sig som så många andra unga konstnärer **till Paris** för att studera konst och måleri, och 1882 gjorde han sin debut på Parissalongen, som var en i konstkretsar kvalitativ utställning för samtidskonst. Att få ställa ut där gav Kreuger en god skjuts i hans konstnärskarriär. Några år efter sin debut på

Parissalongen bildade han tillsammans med svenska konstnärskollegor det så kallade "Konstnärsförbundet" (1886 - 1920) som var i opposition till Svenska Konstakademin. Troligen var han och Konstnärsförbundet klart inspirerade av den franska förlagan "De refuserades salong".

Kända medlemmar i Konstnärsförbundet var Richard Bergh, Eva Bonnier, Ernst Josephson och Carl Larson. Landskap och utemiljöer förblev ett dominerande inslag genom hela Nils Kreugers konstnärsliv. **Från och med sekelskiftet 1900 började han tillbringa sina somrar på Öland och inspirerades av ön i sitt måleri.** Detta kan ses i målningar som t ex "Hästar i det fria" (1906) eller "Motiv från Öland" (1912).

Nils Kreugers dotter Bessie som vilar bredvid sin far, skänkte en avsevärd del av faderns konst till bland andra Kalmar Konstmuseum.

Annan Kreugerkonst finns idag att ses **på Valdemarsudde i Stockholm.** Hans gravsten är huggen av den kände **svenske sekelskiftesskulptören Christian Eriksson.** Eriksson skapade även många vackra skulpturer som **exempelvis Sankt Göran och Draken** som står på Jungfrutornet i Stockholms stadshus, en marmorbyst av Jenny Lind på Kungliga Operan och Anders Zorns gravvård.

Nils levde i en verkligt händelserik tid, han fick uppleva viktiga händelser, **t ex första världskriget, det glada tjugotalet och inledningen på depressionen.**

3 Carl Jacob August (CJA) Magnét (1804-1867)

Carl Jacob, CJA, var förste distriktslantmätaren som sadlade om från militärbanan till lantmäteriyrket, och som reste sin egen obearbetade, naturromantiska gravsten innan kyrkogården stod klar 1863.

Hans familj har ett anrikt släktträd i vilket det finns många adliga släkter, bl a Sparre, Ribbing, Mörner och Natt och Dag. Enligt släktträdet ska CJA till och med ha varit släkt med självaste jarlen Birger Brosa i början på 1200-talet.

Det var familjen Magnét som hade gården Tingbyberg utanför Smedby och det var där det nygifta paret bodde i slutet av 1820-talet. Då lär för övrigt CJA haft mycket att göra som lantmätare i och med den **stora skiftesreformen, Laga skifte**, som började genomföras i Sverige 1827. Mycket mark styckades upp då, däribland de medeltida allmanningarna, och gränser skulle dras till

nya ägor. Därmed skulle också **nya kartor ritas. Lantmäteriyrket gick för övrigt ända tillbaka till 1600-talet då Lantmäteriet grundades 1628 på befallning av Gustav II Adolf.**

På Tingbyberg blev CJA far till tre söner varav en dog vid födseln, vilket tyvärr inte var ovanligt under tidigt 1800-tal. Under 1800-talets första decennium dog 20 % av alla födda under sitt första levnadsår. Hundra år senare var den siffran nere på drygt 8 %, mycket tack vare bättre hygien bland barnmorskor och läkare.

Under 1830-talet flyttade sedan paret runt i regionen innan man slog sig ner i ett av de finare kvarteren på Kvarnholmen i Kalmar. Där bodde de fram till CJA:s död 1867.

Anledningen till att Kalmar stad fick en ny kyrkogård på 1800-talet var att invånarantalet ökat markant under seklet och den gamla kyrkogården var överbelagd. Staten upplät mark väster om slottet och förste distriktlantmätare Magnét fick uppdraget att utarbeta en plan för den nya kyrkogården. Planen presenterades 1859 och var ett exempel över 1800-talets ideal med symmetriska nät av gångar som omgav stora kvarter - och i mitten ett centralt placerat gravkapell. Träden var också viktiga inslag och skulle anläggas med jämna avstånd. Det är dessa lindar som idag tronar majestätiskt över kyrkogården och ger det vilsamma ljuset och skuggorna under varma sommardagar.

Det skulle emellertid visa sig att originalversionen av Södra kyrkogården var för liten, så 1891 skedde en utvidgning åt sydväst, allt i samma anda som "originalkyrkogården".

Annat som skedde i Kalmar under Magnéts livstid var att **staden fick ett bibliotek 1860, och gaslyktor i oktober 1862, ett år innan Södra kyrkogården invigdes för övrigt. Gaslyktorna måste ha upplevts som en häpnadsväckande teknisk landvinning och varit ett populärt samtalsämne bland Kalmarborna.**

Carl Jacob August Magnét valde både sin sten och sin egen gravplats, på sin egen kyrkogård. Magnét visste var han ville vila, och där vilar han än idag.

4 Rickard Almskoug (1887-1909)

”Rickard Almskoug föddes i djupaste misär, levde i fattigdom och dog i fängelse.”

Citatet är en träffande sammanfattning av Almskougs liv.

Hans levnadsöde tycks ha varit fullt av fattigdom och ändå framträder bilden av **en ung man med starka övertygelser om rätt och fel här i världen**. En person som inte lät sig stukas av sina livsvillkor. **Född 1887 i ett fattighus** på Kvarnholmen tillbringade han sina första levnadsår som en **”Norrgårdsunge”**, det vill säga ett **barnhemsbarn**. På barnhemmet fick han möjlighet att läras upp i sin fars yrke, **skomakaryrket**.

18 år gammal hade han redan blivit influerad av både socialistiska och anarkistiska idéer och inbiten vapenvägrare hade han blivit också, eftersom han avskydde allt som hade med det militära och dödande att göra. Då flyttade Almskoug in till Kalmar och visste att det bara var en tidsfråga innan han skulle hamna i konflikt med staten på grund av sin **övertygelse att inte göra militärtjänst**. Det var nämligen så att det i Sverige 1901 tagits beslut om allmän värnplikt.

Mycket riktigt kom en konstapel till den skomakarverkstad där Rickard arbetade, en vinterdag 1909.

Överkonstapeln lät honom veta att han var tvungen att följa med till regementets uppsamlingsplats i Västervik vare sig han ville eller ej. **Rickard visste att det skulle innebära fängelse** om han vägrade göra värnplikten men väl på plats i Västervik, april 1909, lär han ändå ha sagt att **"jag tar aldrig på mig mördarkappan"** till den officer som krävt att han skulle iklä sig uniform. Och sålunda kom han att dömas till tre månaders fängelse för sitt tilltag.

Det kunde ha slutat med det, tre månaders fängelse, även om det säkert kunde ha känts länge nog för en 22-åring i ett kallt, dragigt och fuktigt fängelse långt från de bekvämligheter som dagens fängelser har. Men Rickard blev olyckligtvis väldigt sjuk efter bara en månad i fängelset, och allt för sent verkar han ha fått adekvat sjukvård och han avled blott 22 år gammal i Västerviks kronohäkte.

Dödsorsaken sades vara binjurebarksvikt medan andra uppgav att han dött av en brusten blindtarm. Hans gode vän, agitatorn CJ Björklund, som snabbt blivit uppskickad av socialisterna till Västervik för att reda ut saken menade att oavsett vad dödsorsaken var, så hade han fått korrekt vård allt för sent.

På Rickards begravning i Kalmar blev det kalabalik. Hans ungsocialistiska kamrater tänkte inte låta hans begravning gå obemärkt förbi och hade bestämt sig för att finansiera en stor fin gravsten dessutom.

Så med ett stort begravningsfölje på uppemot 3000 människor och en musikorkester som spelade Internationalen inleddes Rickard Almskougs begravningsceremoni på nationaldagen den 6 juni 1909.

Som anhängare av de socialistiska idéerna ville man helst inte blanda in religionen i begravningen alls men konfessionslösa begravningar blev inte tillåtna i Sverige förrän 1926. Detta blev därmed en källa till konflikt skulle det visa sig, när det blev en dragkamp mellan pastor Ossian Wahlmark och Almskougs vän och agitator Carl Johan Björklund och respektives "anhängare". **Det uppstod bitvis tumult och en gång föll Björklund rentav ner i Almskougs grav! Det var psalmer och internationalen om vartannat, radikala politiska idéer mot religion, de etablerade synsätten mot nya tankesätt.**

Det hela lugnade emellertid ner sig till slut och Almskougs vänner och sympatisörer kunde begrava sin vän i lugn och ro. Agitator Björklund dömdes emellertid senare till fyra månaders fängelse, inte för att ha hamnat i handgemäng utan för att ha anklagat staten för att ha mördat Almskoug. Till skillnad från sin vän klarade han sig helskinnad från sina månader i fängelset.

Rickards grav skulle sannolikt ha pryts med ett enkelt träkors med tanke på hans enkla bakgrund. Istället restes en stor och ståtlig gravsten åt honom som alla tydligt kan se när man kommer in på Södra kyrkogården. En sten lika framträdande och tydlig som hans vapenvägran och politiska övertygelse var i livet.

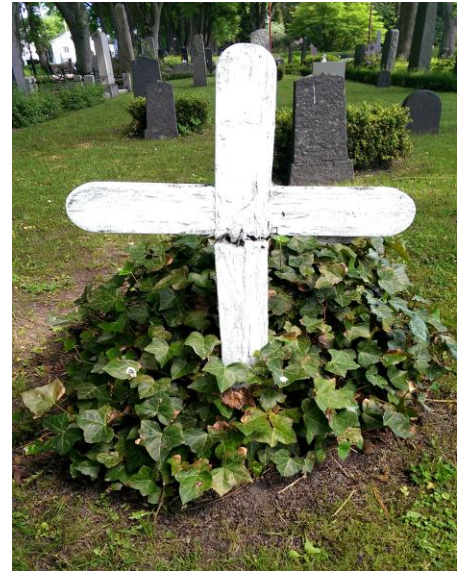
5 A Kyrkogårdens uppbyggnad och interiör

Olika ekonomiska förutsättningar kan anas även i gravvårdarna. Fram till 1800-talets början var till exempel det allra finaste att kunna bli begravd inne i kyrkan, eller i andra hand utanför kyrkans södra vägg. En bit in på 1800-talet syns statusen istället på de mer påkostade gravmonumenten i form av obelisker, bautastenar och stora gjutjärnsstaket runt vissa gravmonument. Att kunna hugga sig en sten var en stor ekonomisk investering.

De enklare gravvårdsutsmyckningarna utgjordes oftast av ett träkors, som med tidens tand och väder helt enkelt vittrat bort. Därför kan vissa

områden bakom och innanför de större gravmonumenten se mer tomma ut, som om de nästan vore endast en gräsmatta.

Det är de så kallade **linjegravarna**, eller de allmänna gravarna där man begravs om man inte köpt en egen gravplats till sig själv eller sin familj. Om linjegravarna på kyrkogården kan också sägas att de avlidna gravsattes allt eftersom de gått bort och därför fick till exempel äkta makar som inte dog samtidigt, inte vila bredvid varandra.

Under 1800-talet blev det tillgängligt för allt fler att skaffa sig en gravsten istället för en trävård. För de som hade råd och tyckte det var viktigt, blev det än viktigare att särskilja sig från arbetar- och medelklassens gravvårdar med egna ännu överdådigare gravmonument.

5 B Symboler, växtlighet och gravvårdstilar

Gravvårdsstilarna visar att Södra kyrkogården i allra högsta grad är ett stycke samtidshistoria. I huvudsak två stilar framträder på gravvårdarna. Den nygotiska stilen hade släta ytor och ofta spetsbågiga, alternativt trappstegsliknande, toppar som kröntes med ett kors.

Gravvårdar i den nyklassicistiska stilen kunde se relativt olika ut, men inte sällan blankslipades de och gjordes symmetriska med någon dekor i form av duvor, kransar, brinnande oljelampor eller släckta facklor. En nyklassicistisk sten brukade vara relativt sparsmakad med dekoren men kunde ha desto mer text. Gemensamt för dessa gravvårdstilar är dock att **gravstenarna är höga och tämligen framträdande i omgivningen**, som exempelvis obelisken nederst på

föregående sida. Flera gravstenar på Södra kyrkogården är också gjorda i **två material, t ex marmor eller så kallat biskviporslin.**

Överallt på Södra kyrkogården omges man av lummig grönska. Det är häckar av olika slag och höjd, träd och buskar: tuja, enar, murgröna, buxbom och många andra sorter. **Murgröne-rankorna får ibland även symbolisera "evigt liv"** och förekommer emellanåt också som inristningar på gravstenar.

Gjutjärnsföremål:

En sak man slås av är alla konstfärdiga och påkostade **gjutjärnsdetaljer** som omger somliga av gravmonumenten. De kan man se så fort man träder in på kyrkogården.

Dessa staket, kedjor, kors och detaljer i gjutjärn förekom endast mycket sparsamt innan 1850 samt efter sekelskiftet 1900 och vittnar om en tidens ideal, sprungna ur den tidens tekniska och påkostade nymodigheter.

6 Källor och bildhänvisningar:

Avsnitt 2: Nils Kreuger

*Andréasson, Anna: Gravvårdar i sten - ett mångskiftande kulturarv ur "Stad & land nr 184"

*Bukowskis: www.bukowskismarket.com/bukipedia/2661-nils-kreuger

Kalmarkonstmuseum.se

*Wikipedia: sökord Nils Kreuger

<http://www.abc.se/~pa/mark/vraksost.htm>

*Johan Arvidsson & Åsa Höjer: Bland ringkors och murgröna - en bok om Visbys kyrkogårdar 2012

Bilder:

*Svartvitt foto av Nils Kreuger: Fotograf okänd, Källa: http://www.waldemarsudde.se/konstsamlingen/xsaml_kreuger.html

samt Wikimedia Commons http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nils_Kreuger_photo.jpg?uselang=sv

*Konstnärskörbundets logotype: upphovsman Nils Kreuger, Källa: "Den svenska målarkonstens historia" samt Wikimedia commons.

*Hästar i det fria: Målning av Kreuger 1906, källa Wikimedia Commons

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nils_Kreuger,_H%C3%A4star_i_det_fria,_1906.jpg

*Foto över Kreugers gravsten: Anna Baum

Avsnitt 3: Carl Jacob August Magnét

*NE (Nationalencyklopedin): sökord Lantmäteriet

*Kalmar Läns museum: www.klm.se

*Magdalena Johnsson: Föreläsning om Kyrkogårdsteatern 2013, Kalmar läns museum 2013

*Johan Arvidsson & Åsa Höjer: Bland ringkors och murgröna - en bok om Visbys kyrkogårdar 2012

Bilder:

*Foto över Magnéts gravsten, Södra kyrkogården: Anna Baum

Avsnitt 4: Rickard Almskoug

*Klas Palmqvist: Den stora kalabaliken på kyrkogården <http://blogg.ostran.se/bollkultur/den-stora-kalabaliken-pa-kyrkogarden/>

Bilder:

*Fotot över Almskoug samt dödsannonsen är ursprungligen tagna ur CJ Björklunds bok: Anarkist och Agitator från 1969, och sedan återanvänd av *Klas Palmqvist i hans utmärkta blogg Den stora kalabaliken på kyrkogården

<http://blogg.ostran.se/bollkultur/den-stora-kalabaliken-pa-kyrkogarden/>

Avsnitt 5 A & B

*Kalmar kyrkogårds- och fastighetsförvaltning: Begravningsplatser i Kalmar, Kalmar 201

*Andréasson, Anna: Gravvårdar i sten - ett mångskiftande kulturarv ur "Stad & land nr 184", Alnarp 2012

*Statens fastighetsverk: <http://www.sfv.se/sv/fastigheter/sverige/kalmar-lan-h/kalmar-slott/>

*Motiv i biskviporslin från gravsten på Södra kyrkogården:
Natten med sina barn Döden och Sömnen*

Text: Anna Baum

Ansvarig utgivare: Anke Decker

Foton: Anna Baum och Anke Decker

Vid frågor och feedback: anke.decker@svenskakyrkan.se eller 0480-42 14 10